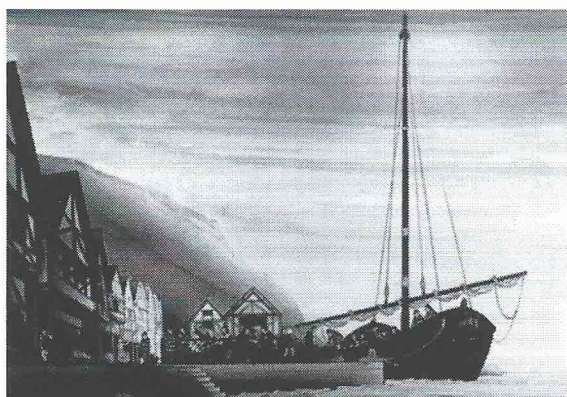

IMPORT EN EXPORT IN HET LAATMIDDELEEUWSE WALRAVERSIJDE

De zeelui van het laatmiddeleeuwse Walraversijde werden regelmatig vermeld in documenten uit die tijd. Hun belangrijkste nijverheid was de visserij maar ze dreven ook internationale handel in andere waren dan vis.

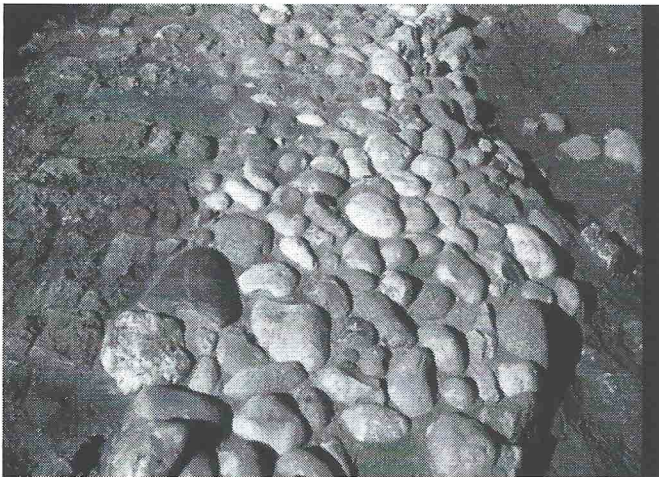
De visserij in de open Noordzee, soms zo ver weg als het Schotse kustgebied, was een gevaarlijk maar potentieel zeer winstgevend beroep. Vlaamse vissers maakten vanaf de 15de eeuw gebruik van de techniek van het kaken en pekelen van haring aan boord van het schip, wat toeliet dat de vangst in verkoopbare toestand werd bewaard, zodat veel langere visserijexpedities konden worden ondernomen en veel meer vis kon worden gevangen en verkocht.

Vlaamse, Engelse en Franse 15de-eeuwse bronnen bieden momentopnamen van de aantallen vissersboten die de inwoners van Walraversijde hadden en van hun activiteiten. Zo waren van tweeëntachtig 'vrijgeleiden' die in 1443 werden toegekend aan Vlaamse boten om voor de Engelse kust te werken (*afb.: vissersschip in Noord-Engelse haven*), dertien aan Walraversijdse boten verleend; terwijl gedurende de langere periode 1441-61 veertig Walraversijdse schippers soortgelijke vergunningen kregen, tegenover zevenennegentig van Duinkerke, zevenendertig van Nieuwpoort, vijf van Lombardsijde en slechts één van Oostende. In 1468 opereerden niet minder dan eenentwintig Walraversijdse vissersboten samen voor de kust van Harfleur in Frankrijk en in 1480 woonden er minstens zestien actieve schippers in Walraversijde, ieder met zijn eigen boot en bemanning, tegenover vijftig in Oostende, vijfentwintig in Nieuwpoort, tien in Heist en zeven in Blankenberge.

Het kleine Walraversijde hield halfweg de 15de eeuw in vergelijking met het naburige Oostende en Nieuwpoort blijkbaar een onevenredig groot aantal vissersboten in de vaart. Allicht had elke boot een bemanning van tussen dertien en twintig zeelui. Zoals van andere Vlaamse vissers volgden hun expedities de seizoensbewegingen van hun prooi. Tijdens de vroege zomer – vanaf 24 juni, de feestdag van hun patroon Johannes-de-Doper – zeilden ze 'noordover' op zoek naar vroege haring nabij de noordoostkust van Engeland (waar ze vermeld zijn voor het binnenlopen van havens als Newcastle-upon-Tyne, Whitby, Scarborough and Filey). Ze konden zelfs verder noordwaarts varen naar de Schotse kust voor het vangen van kabeljauw, vooraleer weer zuidwaarts de trek van de haring te volgen tot in de zuidelijke Noordzee; in augustus en september ten slotte, vingen ze haring voor de Vlaamse kust en in het Kanaal tot de eerste winterstormen van oktober en november hen naar huis teruggedreven.

De objecten die aan het licht kwamen bij de archeologische prospecties op het strand van Raversijde (door onder meer André Chocqueel, Agnes Mortier en Etienne Cools) of bij het archeologisch onderzoek achter de duinen (sinds 1992 door het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) in samenwerking met de provincie West-Vlaanderen,

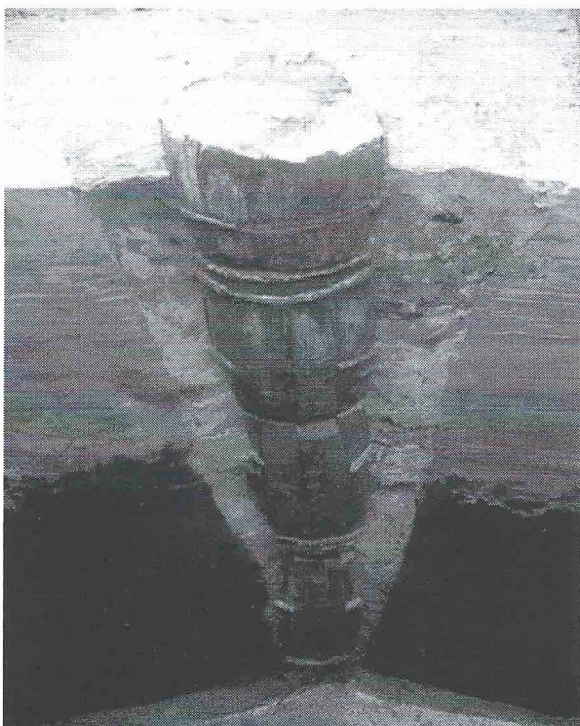
o.l.v. Dr. Marnix Pieters), wijzen eveneens op de zeer uiteenlopende internationale (handels)contacten van de Walraversijde vissersgemeenschap.

Onderzoek maakte duidelijk dat de meest dichtbijge waarschijnlijke bron voor deze keien (*afb.*) de noordoostkust van Engeland is. Stenen waren zeker een geschikte ballast. Wanneer ze niet langer nodig waren als ballast, gebruikten de naartstige inwoners de stenen dan voor hun paden, liever dan ze in zee te gooien. Bewijsmateriaal voor handel tussen Walraversijde en deze regio wordt ook geleverd door vondsten op het strand van kenmerkend en zeer decoratief

Engels 'Scarborough ware' aardewerk (*afb.*), misschien de overblijfselen van souvenirs die door Walraversijde vissers naar huis werden meegebracht.

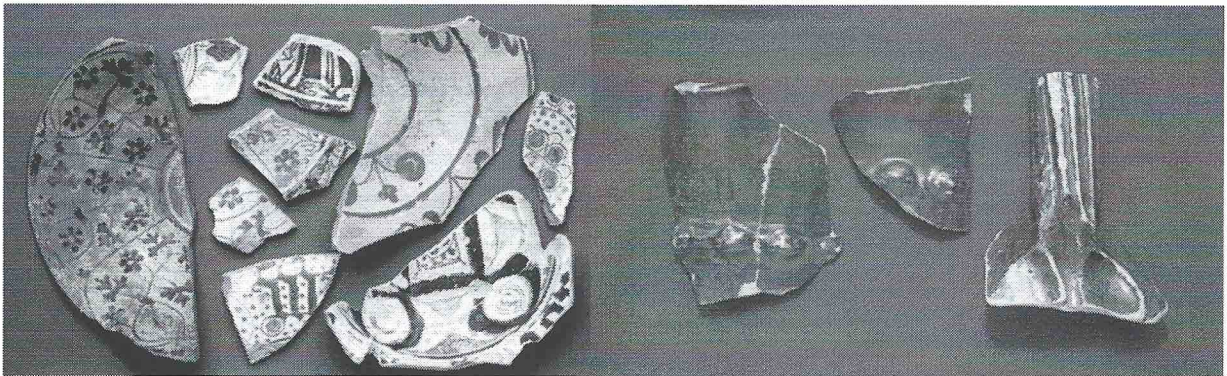
Munten (*afb.*) die tijdens de opgraving door het VIOE werden gevonden, wijzen eveneens op internationale handel. De enige gouden munt die tot nu toe gevonden werd, werd geslagen voor Conrad III von Daun, aartsbisschop van Mainz (Duitsland), daterend van 1419-1434. Naast Vlaamse munten met een meestal relatief kleine waarde werden ook nog munten afkomstig van Engeland, Frankrijk, Portugal en Italië gevonden.

Tot de meest opvallende en kenmerkende archeologische vondsten van Walraversijde behoren het grote aantal middeleeuwse houten tonnen. Deze tonnen werden gevonden als onderdeel van ruim tachtig tonwaterputten (*afb.*) die tot nu toe in Walraversijde werden opgegraven. Door de waterverzadigde bodem bleef het hout verbazend goed bewaard. Door wetenschappelijke analyse ervan vertellen ze een opmerkelijk verhaal. Dankzij het dateren van jaarringen weten we dat de tonnen, op slechts enkele na, dateren van de periode ca. 1380-1440 en dat ze afkomstig waren uit het oosten van het Baltisch gebied, in het bijzonder uit de regio Gdansk (Dantzig) in Polen. De grootte van de tonnen en de sporen van de wijze hoe ze gevuld werden, maken het zo goed als zeker dat de tonnen

oorspronkelijk gebruikt werden voor gepekeld haring.

De meest waarschijnlijke veronderstelling is dat ze naar hier kwamen, vol met Baltische gepekelde haring waarvoor in de vroege 15de eeuw de Noord-Duitse steden van de Hanseatische Bond, althans in theorie, in Vlaanderen een importmonopolie hadden. In de 15de eeuw werden deze Baltische haringtonnen in Sluis gelost. Eenmaal leeg werden allicht vele van de tonnen van goede kwaliteit door Vlaamse vissers hergebruikt, bijvoorbeeld voor het bouwen van waterputten. Nadat het Hanseatisch monopolie werd opgeheven, stopte de aanvoer van grote aantallen tonnen zodat ze niet langer gemist konden worden voor hergebruik bij waterputten en er algemeen werd overgeschakeld op de bouw van bakstenen waterputten.

Resten van aardewerk – zeer kleine fragmenten tot volledige potten – behoren tot de meest voorkomende vondsten in Walraversijde. Een kleine minderheid van deze vondsten kwam van dure majolica die uit Spanje werd ingevoerd (*afb. links*); andere kwamen van steengoed uit het Rijnland maar de overgrote meerderheid waren veel goedkoper en lokaal gemaakt rood of zwart aardewerk (*afb. rechts*). Door analyse van al deze vondsten samen kwam een beeld naar voor van een minderheid welstellende inwoners die zich het duurste ingevoerde aardewerk konden veroorloven, terwijl de meerderheid het met goedkopere lokale waren moest doen.

In Walraversijde werd veel meer Spaanse majolica opgegraven dan op eender welke andere archeologische site in het zuidelijk Noordzeegebied. Zoals het steengoed uit het Rijnland dat eveneens op de site werd gevonden, is deze dure import waarschijnlijk via de internationale markten van steden als Brugge naar Walraversijde gekomen, eerder dan als resultaat van rechtstreekse handel met hun plaatsen van oorsprong. Maar er moest voor betaald worden en hun aanwezigheid in Walraversijde levert overtuigend bewijs voor een zekere welstand. Zo'n geïmporteerde luxe is inderdaad veel meer typerend voor opgravingen in rijke stadshuizen, rijkere kloosters of kastelen van edelen dan van vissersgemeenschappen aan de kust.

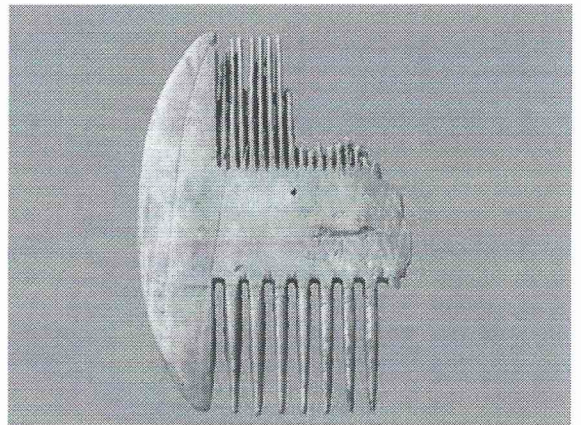

Van de in Walraversijde gevonden steenkool (*afb.*) kwam hoogst waarschijnlijk een deel uit de koolmijnenstreek van Durham, waar open mijnen met kwaliteitskolen sinds vele eeuwen worden ontgonnen. Deze kolen werden beslist geëxporteerd via Newcastle-upon-Tyne waar geschreven bronnen de archeologische informatie versterken: in 1377 maakten twee Walraversijdse schepen, de 'Crucebergh' van Johannes en Jacob Fynche en de 'Lyghtfot' of 'Lichtvoet' van Clays en Nicholas Gerard, elk tal

van reizen vanuit Newcastle, geladen met steenkool. De vondsten van steenkool op de site bewijzen dat deze handel tot in de 15de eeuw voortgezet werd en geven aan dat ten minste een deel van de steenkool in Walraversijde werd gebruikt. Maar het meeste werd waarschijnlijk verkocht in het binnenland waar er grote vraag naar was als energiebron voor nijverheden zoals de bronsgieterij in Brugge.

Of steenkool enkel vervoerd werd door vissersboten die huiswaarts keerden of als Walraversijde ook boten uitstuurde die hoofdzakelijk andere zaken dan vis vervoerden, is tot nu toe minder duidelijk. Er werden in elk geval ook Walraversijdse schepen gesignaleerd in zuidelijkere Engelse havens zoals Londen en Southampton, evenals in Noord-Franse havens. Het kan best zijn dat, zoals vaartuigen van Nieuwpoort, Sluis en elders aan de Vlaamse kust, sommige ervan typische laatmiddeleeuwse exportproducten zoals bakstenen, zout, linnen, kleurstoffen waaronder meekrap, aardewerken kookpotten, bronzen voorwerpen, manden, strooien hoeden en drinkglazen vervoerden. Ze kunnen naar Vlaanderen goederen teruggebracht hebben zoals graan, Engels tin en uiteraard de hooggewaardeerde Engelse stoffen. Talrijke Vlaamse schepen werden daarvoor zonder twijfel door Engelse handelaars gecharterd; Walraversijdse schippers kunnen best wel bij deze winstgevende transporthandel betrokken geweest zijn.

De opgraving heeft eveneens rijkelijk bewijs opgeleverd voor handel, of toch minstens indirecte contacten, met veel verder gelegen plaatsen. Tot de meest intrigerende zaken behoort een exotische zeeschelp van een soort die in Zuid-Spanje, aan de westkust van Afrika, de Azoren en andere eilanden in de Atlantische Oceaan wordt gevonden. Hoe het in Walraversijde terecht kwam, zullen we misschien nooit weten.

Andere vondsten zijn nuttige ingevoerde luxeproducten zoals kammen in Afrikaans ivoor (*afb.*) of specerijen zoals zwarte peper uit Zuid-India en paradijskorrels uit West-Afrika.

Bij gelegenheid werden de inwoners van Walraversijde, zoals vele andere 15de-eeuwse zeelui, piraten en zoals vele andere bewoners van de Vlaamse kust, deden ze ook hun voordeel met de goederen van schepen die schipbreuk leden. Die scheepsladingen hadden vaak als bestemming Brugge, een internationale handelsmetropool. Bovendien verleenden de vissers van Walraversijde soms diensten als loodsen voor de schepen die veilig de voorhavens van Brugge – zoals Sluis en Damme – wilden bereiken. Mogelijk werden ze soms of deels in natura betaald en kwamen ze ook op die manier aan vreemde waren.

Er is helemaal geen twijfel over dat sommige Walraversijdse zeelui wel eens piraat konden worden wanneer de kans zich voordeed; wanneer ze bijvoorbeeld vreemde schepen ontmoetten die blijkbaar kwetsbaarder of minder goed bewapend of bemand waren dan hun eigen. Daarin verschilden ze weinig van vele andere middeleeuwse Europese zeelui, die zoals vele geschriften uit die tijd aantonen, geneigd waren om alle onbekende schepen als vijanden of prooi te behandelen. Toch lijken de mannen van Walraversijde een bijzonder slechte reputatie te hebben gehad, de scheidingslijn

miskennend tussen wettige oorlogsvoering tegen de vijanden van hun heerser de hertog van Bourgondië en blinde plundering.

Sommige Walraversijde schippers lijken schepen speciaal voor de piraterij te hebben uitgerust; volgens een reeks beschuldigingen genoteerd in de eerste decennia van de 15de eeuw, waren Hayn Mare, Clays van Munstere en Hans Heynes van Walraversijde daarbij. Tussen 1404 en 1413 — officieel een periode van vrede tussen Engeland en Vlaanderen — vielen ze geregeld Engelse schepen aan; in het bijzonder die uit havens in Norfolk. Soms sloegen ze zowel schepen als ladingen aan, maar vaker troefden ze de bemanning af en stalen ze naast de lading ook de ankers, zeiluitrusting en mondvoorraad, hen allicht hulpeloos ronddobberend op de Noordzee achterlatend. De buit besloeg tienduizenden gezouten vissen (19.000 van een enkel slachtoffer) en ook handelswaar zoals ijzer en waardevolle Engelse stoffen. Alles werd ongetwijfeld aan land verkocht en bij één gelegenheid in elk geval werd er in de nederzetting zelf een veiling van gestolen stoffen gehouden, met kooplui uit Brugge en Dordrecht onder de kopers!

Deze karikaturale uitbeelding in het provinciaal museum Walraversijde van de hand van Jo Goigne toont een bergingsscène. De kust voor Walraversijde was in de middeleeuwen gevaarlijk en elk jaar leden diverse schepen er schipbreuk, vooral tijdens de winters. We weten dit uit officiële verslagen van de vertegenwoordigers van de regering die als taak hadden alles te registreren wat van verloren gegane schepen aan land kwam. De wet bepaalde dat wanneer wrakgoederen of cargo op natuurlijke wijze door de zee aan land spoelden (zo 'jets de mer' wordend), alles de eigendom van de hertog van Bourgondië werd. Als het drijvend gevonden werd en aan land gebracht werd als geborgen goederen, werd de helft ervan eigendom van de vindsters. Het was dus duidelijk van belang zoveel mogelijk drijvend te 'vinden' en niets te zeggen over wat op natuurlijke wijze aan land kwam en stilletjes gebruikt of verkocht kon worden in de

nederzetting. Het was ook best indien er geen overlevenden van het wrak waren, omdat ze eveneens een deel van de gerecupereerde vracht konden opeisen.

Deze verslagen geven niettemin een goed beeld van de soort goederen die uit de wrakken gerecupereerd werden: onder meer vaten wijn uit Spanje, Poitou of Nantes; eens twee vaten rozijnen uit Karinthië en een andere keer twee balen duur hermelijnbont van het wrak van een Genuese kraak. De rampzalige storm van 15 november 1446, die zowel een Portugees wijnschip als een Spaans vaartuig met een ambassadeur en zijn gevolg aan boord nabij Walraversijde schipbreuk deed lopen, kan wel eens een bonanza voor de inwoners opgeleverd hebben, alhoewel in de verslagen vermeld werd dat het grootste deel van hun ladingen bedorven of 'verloren' was gegaan.

Er werden ook enorm veel pelgrimsinsignes (*afb.*) gevonden bij de prospecties op het strand of bij de opgravingen achter de duinen, zowel van pelgrimsoorden in de nabijheid als van voor die tijd zeer veraf gelegen plaatsen zoals Santiago, Rome en Bari. Ongetwijfeld heeft de aanwezigheid van sommige insignes meer te maken met handel in dergelijke insignes dan met het werkelijk op pelgrimstocht gaan van veel inwoners van Walraversijde naar al die veraf gelegen oorden.

Nog andere voorbeelden van buitenlandse producten zijn 14de-eeuwse zijden stof, allicht afkomstig uit Italië en glaswerk uit o.a. Duitsland.

Niet van elk soort product kan met zekerheid aangetoond worden hoe het in Walraversijde belandde: door aankoop in het buitenland door inwoners van de vissersnederzetting, via marktplaatsen zoals Brugge, door ze mee te brengen van een pelgrimstocht, door daden van piraterij of door strandjutten en wrakken?

In elk geval staat vast dat de inwoners van het laatmiddeleeuwse Walraversijde over heel wat zaken konden beschikken die van ver over de landsgrenzen waren aangevoerd. De nabijheid van een internationale handelsmetropool als Brugge en het bezit van eigen schepen waren daarbij uiteraard van groot belang.

Glenn Gevaert,
Provinciaal Museum Walraversijde

Deze bijdrage is gebaseerd op Kightly C., Pieters M., Gevaert G., Denis H. & Goigne J. 2003: *Walraversijde 1465. Van archeologische opgraving tot daadwerkelijke reconstructie*, Provincie West-Vlaanderen, Brugge.